

שירת הבדידות והתלישות

מאת אברהם בלאט

בקשת הרבגונית של השירה הישראלית הצעירה נתגלתה דליה רביקוביץ כאחת המשוררות הבולטות בשל תפיסתה השירית, אתריה האכסוטיים ולשונה הצבעונית והמילודית.

מימדה של עולמה הוא מאוד מצומצם עם אף שהוא גם רחב ביותר. ביתה הוא קטן וארעי מכונס בתוך תוכה של ישות נשיית ונרקיסטית, של משוררת הבונה לה מציאות פנימית בלעדית שחוקתיה וצווייה מאוד שרירותיים בלי שום קטיגוריות פנימיות.

בעולם של דליה רביקוביץ מטש"טשים הגבולות ואין מחיצה בין יום ולילה, כי יחסה הפנימי לחפץ או לדומם קובע את מהותו: "מטפחת כחולה הופכת לעומק באר, ו"טפש מי שמניח לשמש לשקוע כרצונה". אין חוקים פסיים בעומה, הכל מותנה בכוח הדמיון והרשות נתונה לה עזר באמצעים בלאדיים, כדי לצקת את אותו אקלים בדיוני בידי משוררת שפכהונה המאולץ מציץ לבין כל החרכים.

יחסה לחיים מופרד בדיסטנסה, כי שירתה עוברת במבנה מחשבתית (אין להגיד — הגותית). היא בוחנת עצמה, אחרים, והמדיום השירי שלה מגיע לשיאו לא בשל הישג של בנין ריתמי של הצליל, אלא בכוח הבלטת הסיטואציה — המלה שהורפת שירה.

עולם נעוריה הוא מעיון בלתי-

מים הם קורים בחדר כאשר הדלתות נעולות והתריסים מוגפים. החיפוש אחרי יופי, ובעיקר יופי מיתי, הוא אחד מיסודותיה של שירת דליה רביקוביץ, אך חיפוש זה אחרי אבדן הערך משאיר אותה בודדה מאחורי סוגר ובלתי מובנת לאחרים. כשאדם מסתכל מהפנים אל החוץ מתעוררים הרהורים של אור ומעוף אשר המציאות ממסה אותם לפרו" דות נוגות. זהו החלום הנרמס בידי החוליו. ישיבה ממושכת של אדם במקום גורם לעיוות ראייה וההסתכלות בגוף אחד מקפחת את תפיסת היופי, ואפילו השמש נראית כדו"ס קית מעוכה.

בין המשוררת וישבת הפנים זעור לם החיצון פוסקת הקומוניקציה:

כשאדם יושב לבדו בחדר
מה אנשים מן החוץ יודעים
עליו (עמ' 26)
הרוח נושא אבק וגם מאנשים
אף אפשר להפטר
נדמה לפעמים שכמו עכברים
הם נושאי הדבר (ע' 57)
חסרה ההבנה לחיות תחת צל קר
רת גג אחד עם אחרים, כי הסבלנות
פוקעת והמבוכה זורעת שממון. זה
עולם נראה או כעמק הבכא, כמשהו
בלתי נסבל המציק לך ואיננו נתון
מנוח. ההשתקעות המתמדת בבית
גורמת אצל דליה רביקוביץ לתחו"ש
שת דכאון. זוהי בדידות פיזית ההור
פכת לבדידות רוחנית, של חוסר
שרשים וערכים חברתיים.

השירה העברית בחמישים השנים האחרונות היתה ביסודה אידיאלית. אצל ביאליק וטשרניבובסקי קיימים ערכי רוח עבריים ופולקלוריסטיים המעידים על שרשים. אורי צבי גרינברג הביא רוח לאומית גדולה. אפילו אצל א. שלונסקי קיימת התמודדות עם תורות מהפכניות והתערות בקרקע. עם אלתרמן החלה תמורה בעוד שהוא עוד גילם את היסוד האורבניסטי ואפילו בשירת דור הקוממיות ביטאה עוד נימות של קשריוחס. אחרת הדין בשירה העברית הצעירה דהאידינא. היא מפגינה יותר ויותר רצון להודקקות למציאות פנימית לשיר האישי והיא מפליגה לאתרים אכסוטיים, המשוררת בורחת מהמציאות הביתית שלה מהאבטוביאוגרפיה אל הגיאוגרפיה, כדי ליצור לה גיאוגרפיה נפשית. היא מחפשת את הנחמה על ידי הווייה בנופים אכסוטיים לא מכאן. הרחק מהישג ידנו, היא פורשת אל יוקינגים, מרקוזים, אל החוף האטלנטי ועד הונג קונג מגיעה. עריקה זו — יאמרו אניני טעם — היא לגיטימית, אך מהו ה"יש" שהיא אוצרת, חוץ מכרוניקות שלפעמים יש להם השלכות היסטוריות (כגון על ממלכת הצלבנים) ולפעמים הם שעשועי רוח צבעוניים (כמו "אוס" טרליה והיוקינג") דליה רביקוביץ היא חולמנית ורצונה להתרחק מכל מציאות ואפילו להפוך למרוניטה:

במאה העשרים בשחר אפר ויקר
כמה טוב להיות מריוניטה.
אשה זו אינה אחראית למעשה
אומרים השופטים,
לבה השביר אפר כמו שחר
גופה קשור בחוטים (עמ' 64)
אלה הם המאוויים של משוררת
עברית בשנת העשרים ואחת לקיבו
מדינת ישראל כשבחוץ עולים הדי
קרבות מלחמה שלא אנו רצינו בה.

האידיאל של בובת חרסינה או מריוניטה היא הרגשה אם לא אנטי סוציאלית הרי אסוציאלית, ואין פלא איפוא אם גלויי הגבורה של טוראי ראובן מלכה מעוררים אצלה פחדים שמקומם בשטח הפסיכיאטרי. הטוראי נראה לה באור מזור. הוא זורה תדהמה בעצם הופעתו. לכאורה הכל ברור לה: המארב, המוקש, החבלנים שאומנו בצפון וייטנאם, אלא שספורי הגבורה שזכו בציונים מנפצים את דמיונה. היא קובלת על האווירה המלחמית של צל"שים, אגדות לוחמים, ושל אנשים נשכחים:

והיום מנהמת הרוח בהר הגולן
כחולת כלבת
מה קורה לנו (עמ' 61)
זוהי רוח תזוית בעיניה שאין לה
מובן אנושי והאזור מתוך לתחום
זהו "צער" אוניברסאלי שדבר אין
לו בגורל עם, אלא איסתניסות צמ"ח
חונית המעידה על תלישות חילונית
של יחיד ודברנות שירית":

הלואי שיחיה טוראי מלכה
לא עוד צל"שים
לא עוד ספורי גבורה.
קצת נחת רוח שתהיה
לטוראי מלכה ושבעת אחיו
ומעניין שראייה זו לובשת מימד
מעוות ביותר. אמנם מכירה המשוררת את הכאב כדבר בלתי אנושי, אך היא נוגדת את הגבורה (בלא להבחין במלחמת רשות וחובה).. והיא מצטערת לומר שמותם הובא מות כלבים. קיים אצלה מעין פרדוקס דמעותר תמיהה. כל כמה שרגישותה הסנסואלית דקה יותר וגואה יותר באזור הפרסונאלי, כך היא אנטי כרוניסטית ביחסה לחברה ולסביבתה.

תפיסתה את החיים מושפעת ב" הרבה מיהודה עמיחי שגם הוא נמ"צא בעימות מתמיד עם החברה ואף לתרגומי המקראי ההפוך; אם כי לה חסרה התגובה ההיסטורית ש"אצל עמיחי היא אחת מקווי היסוד שבשירתו. במקרא כתוב: "כי הדם הוא הנפש (דברים יב, כ"ג) ואילו המשוררת גורסת "כי הדם אינו הנפש" (,סוף הנפילה"). משורר התהלים אומר: "יום ליום יביע אמר ולילה ללילה יחזה דעת" (תהלים יט, ג) והמשוררת ררת דעה: "יום ליום ויום ללילה דבר אינם מביעים (,אפילו) אלף שנים". אין דליה רביקוביץ נוקקת ללשון סקראלית, אך הקשר האסור ציאטיבי בשמוש פסוקים מהמקורות קיים פה ושם, אם כי תמיד בנירשה שלילית, כגון: הדם אינו הנפש ואין קשר בין יום ללילה. הדנתקות זו מהארכאי אפינית למשוררת המנותקת מההווה, "חרשת" הזמן.

דליה רביקוביץ היא אחת המשוררות המבולטות בשירה הצעירה בת זמננו המבולטות בשונה המילודית דית ובעיקר הצבעונית — המושגת באורה טבעי בחריזה פנימית תוך גילוי אישי מפתה ונוף רחוק ללא קשור יתר. הטון האינטימי שליט בשירתה והיא חושפת עצמה על חנה המימותי בסימן עצבות מפוכחת. זהו צער פרטי שאינו גורף אתו, אך זוהי ראות אחרת סוגסטיבית יותר. המשוררת נמצאת במעגל קסמים שאינה מנסה לפרוץ אותו והדי התקופה אינם מגיעים לסיפה.

האטימות הזו כלפי הסביב היא אולי גם הסיבה לאותה מצוקה נפשית הפוקדת את המשוררת ומתבטאת במספר על נעוריה. "הספר ה"שלישי" של דליה רביקוביץ הוא ספר שירת הבדידות והתלישות.

*, "הספר השלישי" שירים מאת דליה רביקוביץ בהוצאת אילוני אפשטיין בע"מ